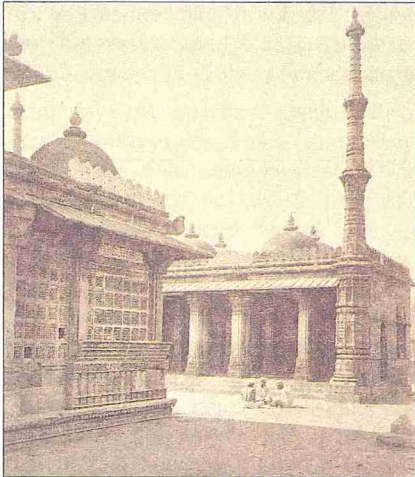

letin bir il merkezi olarak kaldı. 1960'tan 1970'e kadar da Gucerât eyaletinin geçici başşehri oldu.

Hindistan'ın diğer eyaletleriyle bağlantısının sağlanması şehrin hızla büyümesinde önemli bir rol oynamıştır. Çarşı-pazarları, cami-mescitleri, kütüphaneleri ve diğer sanat eserleriyle ün kazanan şehir, Gucerât İslâm hükümdarları tarafından birçoğu bugün de mevcut olan çeşitli sanat eserleriyle süslenmiştir. Devrin meşhur şairi Pîr Muhammed Şah'ın dergâhındaki kütüphane sadece Ahmedâbâd'ın değil, o bölgenin de en büyük ve en önemli kütüphanesi idi. İnşalarında Osmanlı mimarları, hat-tat ve çinici de çalışmış olduğundan bu âbidelerde gerek mimari, gerekse tezyinat bakımından Osmanlı sanatının izleri görülmektedir.

Modern sanayinin kurulmasıyla devamlı gelişen ve kalabalıklaşan Ahmedâbâd'da tekstil önemli bir yer tutar. Şehrin ayrıca altın ve gümüş işlemeli brokarları, ipekli kumaş ve dokumaları, **kemhâ***'ları da çok ünlüdür. Pândân denilen meşhur Hint kutu ve çekmeceleri, gerçek bir sanat eseri olarak çok değerli tahtalara işlenmiş, lake tekniği de kullanılarak tahtalar dantelâ gibi süslenmiştir. Fakat şehre esas karakterini veren, müslüman ve Hindü mimarların yaptıkları dinî yapılarıdır. Daha XVII. yüzyılda 1000 kadar mescidin bulunduğu Ahmedâbâd'da, Âzam Han Sarayı ve Medresesi, Serdar Han Camii ve Türbesi en önemli mimari eserler arasında yer almaktadır. Şehrin 1981'deki nüfusu 2.059.725 idi.

Ahmedâbâd Ulucamii (İÜ Ktp., nr. 91360)

Ahmedâbâd'da
Bâbü'r
İmparatorluğu
döneminde
basılmış
(th. 1005)
gümüş sikkenin
ön ve arka yüzü
(İstanbul
Arkeoloji Müzesi,
Teşhir, nr. 2564)

BİBLİYOGRAFYA :

Gul Badan Begam, *The History of Humâyûn: Humâyûn-Nâma* (trc. A. S. Beveridge), New Delhi 1983, s. 71, 132-133; *Muhammedan Architecture of Ahmedabad (1412-1520)*, Bombay 1900; A. K. Coomaraswamy, *History of Indian and Indeniosian Art*, New Delhi 1972, s. 93, 111-112, 116, 120; Abul Khair Muhammad Farooque, *Roads and Communications in Mughal India*, Delhi 1977, s. 93-95, 134-136; A. Chandra Banerjee, *The State and Society in Northern India*, Calcutta 1982, s. 330-337; K. V. Soundora Rajan, *Islam Builds in India*, Delhi 1983, s. 168-177; Ashvani Agrawal, *Studies in Mughal History*, Delhi 1983, s. 44, 193, 196, 200; W. H. Moreland, *India at the death of Akbar*, New Delhi 1983, s. 8, 157, 175; Bayur, *Hindistan Tarihi*, I, s. 366, 393; M. Mujeeb, *Indian Muslims*, New Delhi 1985, s. 11, 193, 369; *Britannica Book of the Year 1986*, Chicago 1986, s. 384; B. G. Gokhale, "Ahmadâbâd in the XVIIth century", *JESHO*, XII/2 (1969), s. 187-197; H. C. Fanshawe, "Gucarât", *IA*, IV, 819; "Ahmedâbâd", *İDMİ*, II, 167; "Ahmadâbâd", *El²* (İng.), I, 299; Z. A. Desai, "Ahmadabad", *Elr*, I, 663-665.

MUSTAFA OĞUZ

AHMEDÎ

(أحمدی)

(ö. 815/1412-13)

Türk edebiyatında ilk *İskendernâme* ve sonundaki "Dâstân-ı Tevârih-i Mülûk-i Âl-i Osmân" kısmı ile şöhrat bulan divan şairi.

Muhtemelen 735 (1334-35) yılında doğdu. Asıl adı İbrâhim, lakabı Tâceddin, babasının adı Hızır'dır. Hayatı hakkındaki bilgiler yetersiz ve tutarsızdır. Sehî, Latîfî, Hasan Çelebi ve Âlî'nin verdiği bilgiler İbn Arabşah, Taşköprizâde ve Mecdî'den alınmış olup dağınık ve zayıftır. Kaynaklar Ahmedî'nin Germiyanlı (Taşköprizâde, Mecdî) veya Sivaslı (Latîfî, Âlî) olduğuna dair iki ayrı rivayeti tekrar etmektedirler. İlk öğrenimini nerede ve nasıl yaptığı da bilinmemektedir. Ancak kaynaklar bilgisini arttırmak için Mısır'a gittiğinde birleşmektedirler. Mısır'da Şeyh Ekmeleddin'in öğ-

rencisi olan Ahmedî'nin oradan dönünce bir ara Aydinoğulları'na intisap ettiği, İsâ Bey'in (1360-1391) oğlu Hamza için yazmış olduğu *Mizânü'l-edeb* ile *Mi'yârü'l-edeb* adlı Arap sarf ve nahvine dair kaside tarzında Farsça iki ders kitabından anlaşılmaktadır. Ahmedî'nin Germiyanogulları'na intisabının İsâ Bey'in saltanatından önce mi yoksa sonra mı olduğu meselesi henüz aydınlığa kavuşmadığı gibi, Osmanogulları'na intisabının da ne zaman olduğu kesin şekilde belli değildir. Yalnız Emir Süleyman'la olan münasebeti onun ölümüne kadar (1410) devam etmiştir. Nitekim *İskendernâme*'deki "Mevlid" kısmı Bursa'da Emir Süleyman zamanında yazılmıştır (810/1407). Ahmedî'nin Emir Süleyman'a yakınlığı, eserlerinin çoğunu ona ithaf etmesinden anlaşılmaktadır. Emir Süleyman'ın ölümünden sonra kendisine bir hâmi arayan Ahmedî, o sırada Bursa'ya gelen I. Mehmed'in çevresine girmeye çalışmıştır. Mecdî, onun seksen yaşını geçmiş olarak Amasya'da öldüğünü kaydetmektedir.

Eserleri. 1. *Divan*. Ahmedî'nin hayli hacimli olan divanı, şiirlerinden seçmeler dışında (Ankara 1988) bütünüyle henüz yayımlanmamıştır. *Divan*'ın Vatikán Kütüphanesi (Vat. Turco 196) ile Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki (Hamidiye, nr. 1082 m.) yazmaları önemli nüshalardır. Tunca Kortantamer altı nüshayı ayrıntılı olarak tanıtmış, Yaşar Akdoğan da tenkitli metnini hazırlayarak dil hususiyetleri üzerinde bir doktora çalışması yapmıştır. 2. *İskendernâme**. Ahmedî, edebiyatımızda daha çok bu mesnevisiyle tanınır. 792'de (1390) telif edilen eserin çeşitli yazmalarındaki farklılıklardan, müellifin eserine bu tarihten sonra da 813 (1410) yılına kadar bazı ilâveler yaptığı anlaşılmaktadır. "Mevlid" bölümü ile "Dâstân-ı Tevârih-i Mülûk-i Âl-i Osmân" kısmı daha önceki nüshalarda da bulunmaktadır. Telif tarihi *Osmanlı Müellifleri*'nde 808 (1405) ola-

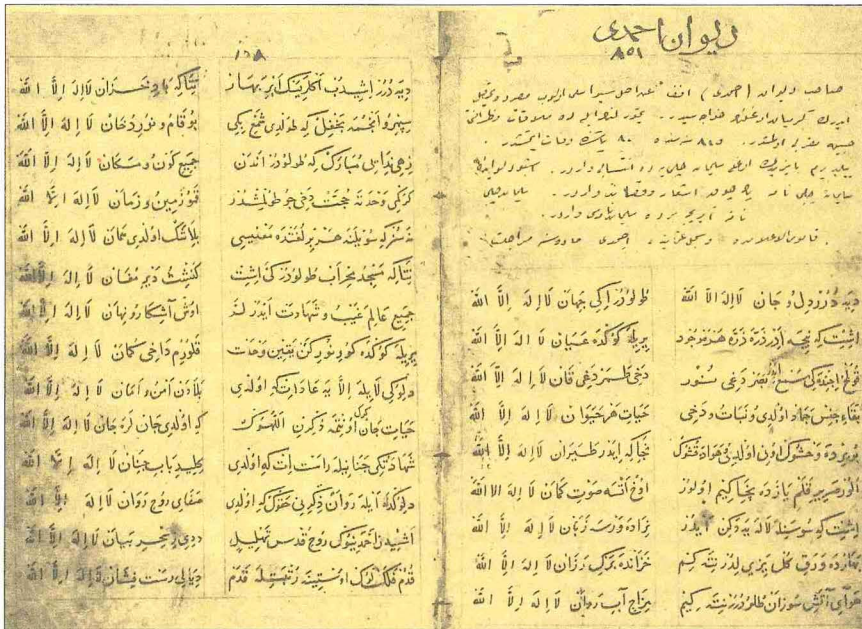
rak belirtilmiştir (II, 735). Eser, I. Bayezid'in oğlu Emîr Süleyman'a sunulmuştur. Türkiye'de otuz iki kadar yazma nüshası bilinen *İskendernâme*'nin yurt dışında da pek çok yazmasının bulunması, bu eserin ne kadar beğenilip okunduğunu göstermektedir. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde (TY, nr. 921) kayıtlı *İskendernâme* nüshası faksimilesi, bir inceleme ile birlikte İsmail Ünver tarafından yayımlanmıştır (Ankara 1983). Eserin "Mevlid" bölümü içindeki mi'râciye de Yaşar Akdoğan tarafından neşredilmiştir. Ayrıca *İskendernâme*'den Seçmeler adıyla halk için yapılmış bir yayımı da vardır (bk. bibl.). 3. *Cemşid ü Hurşid*. Ahmedî'nin Emîr Süleyman'ın isteği üzerine kaleme aldığı bu mesnevi Selmân-ı Sâvecî'nin (ö. 778/1376) aynı addaki eserine dayanmaktadır. Fakat Ahmedî, mesneviyi Türkçe'ye çevirirken eklemiş olduğu yeni kısımlarla âdetâ yepyeni bir eser vücuda getirmiş ve eseri 806'da (1403) tamamlamıştır. Aslında I. Mehmed'e sunulmak üzere hazırlanan, fakat Emîr Süleyman'a sunulan bu mesnevinin 847 (1444) yılında istinsah edilmiş tek nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ndedir (TY, nr. 921; *İskendernâme* de aynı yazma içindedir). Aruzun "mefâilün mefâilün feülün" kalıbı ile yazılan mesnevîde konu, Cemşid ile Hurşid arasındaki aşk hikâyesi-

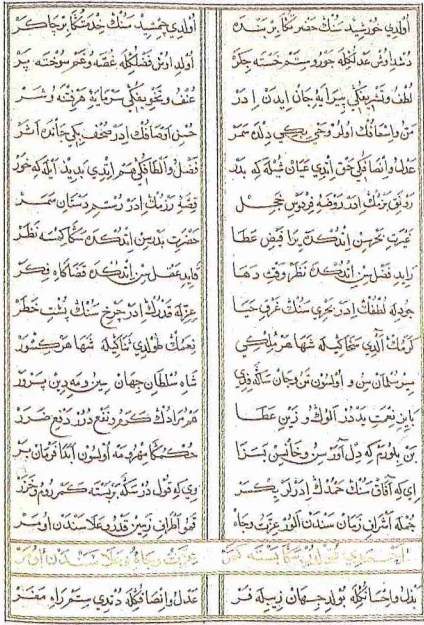
dir. Cemşid Çin fağfurunun oğlu, Hurşid ise Rum kayserinin kızıdır. Eser ilk defa Nihad Sâmi Banarlı tarafından ilim âlemine tanıtılmıştır. Mehmet Akalın 1969 yılında eser üzerinde bir doktora çalışması hazırlayarak gramer hususiyetlerini tesbit etmiş ve metin kısmını neşretmiştir (Ankara 1975). 4. *Tervîhu'l-ervâh*. Tıp konusunda bir mesnevidir. Emîr Süleyman adına 1403-1410 yılları arasında kaleme alınmış, daha sonra bazı ilâvelerle birlikte I. Mehmed'e sunulmuştur. Bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (Ayasofya, nr. 3595). Aruzun "mefâilün mefâilün feülün" kalıbı ile yazılan bu eserin fazla nüshası yoktur. 5. *Bedâyi'ü's-sihr fi şanâyî'i's-şî'r*. Bu Farsça risâle, Reşidüddin Vatvât'ın (ö. 573/1177-78) *Hadâ'îku's-sihr* adlı eseri, edebî sanatlarla ait açıklamaları özetlenip Farsça örnekleri artırılarak meydana getirilmiştir. Risâlenin tek nüshası, Konya Mevlânâ Müzesi'nde bulunan bir mecmuada yer almaktadır (nr. 2540/1, vr. 1^b-71^a). Ahmedî'nin *Mirķātül-edeb*'i ile daha önce varlığından bile haberdar olunmayan *Mizânül-edeb* ve *Mi'yârül-edeb* adlı risâlelerini de ihtiva eden mecmua, ilim âlemine ilk defa Nihad Çetin tarafından tanıtılmıştır. Yazma, büyük bir hattat ve müzehhip olan Ahmed b. Hacı Mahmûd el-Aksarâyî tarafından 22 Ra-

mazan 835'te (23 Mayıs 1432) istinsah edilmiştir. Aynı hattat bu mecmuadan başka Ahmedî'nin Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki (Hamidiye, nr. 1082 m.) *Divan*'ını da istinsah etmiştir (istinsah tarihi 840 [1436]). Eserin önemli bir özelliği, Ahmedî'nin "tevşih" bahsinde bu sanatı tarif ettikten sonra kitaptaki tek Türkçe örnek olan kendi kasidesinden şu iki beyti vermesidir: "Ey ki âfâk senün hamdün iderler yekser / V'ey ki kuldur sana ber-beste-kemer Rûm u Hazer / Cümle eşrâf-ı zaman senden alur izzet ü câh / Kamu etrâf-ı zemîn kadr ü alâ senden umar". Bu iki beytin yazmada kırmızı mürekkeple yazılmış (yukarıda altı çizili) harf ve kelimelerinden şu beyit ortaya çıkmaktadır: "Ahmedî kuldur sana beste kemer / İzzet ü câh ü alâ senden umar". Bu dört mısraın başındaki kelimelerin okunmaması halinde ise ortaya bir rubaî çıkmaktadır. Böylece bu örnekle, Ahmedî'nin Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki divanında da yer alan ve şairin içinde altı kıta, dokuz rubaî, iki beyit bulunduğunu söylediği bu kasidesini daha iyi anlamak mümkün olmaktadır. 6. *Mirķātül-edeb*. Bu eser hakkında uzun zaman Kâtip Çelebi'nin verdiği bilgiden (*Keşfü'z-zunûn*, II, 1656) başka bir şey bilinmiyordu. *Mirķātül-edeb*, Aydınoğulları'ndan İsa Bey'in oğlu Hamza Bey için yazılmıştır. Arapça-Farsça manzum bir lugat olan eserin altı nüshası Nihad Çetin tarafından tavsif edilmiştir. 7. *Mizânül-edeb*. Arapça sarfına dair Farsça bir kaside olup aynı mecmuanın 113^b-121^b varakları arasında yer almaktadır. 8. *Mi'yârül-edeb*. Mecmuada dördüncü sırada yer alan (vr. 124^b-130^a) bu risâle Arap nahvine dair Farsça bir eserdir. *Mirķātül-edeb*'in sadece Konya nüshasında bulunan mensur mukaddimesinden, son iki risâlenin Aydınoğlu İsa Bey'in oğlu Hamza Bey için *Mirķātül-edeb*'e bağlı olarak bir ders kitabı halinde yazıldığı öğrenilmektedir.

Ahmedî'nin *Kaside-i Sarsarî Şerhi* ile *Hayretül-ukalâ* adlı eserleri ise şimdiye kadar ele geçmemiştir. Bu iki eserden Kâtip Çelebi (*Keşfü'z-zunûn*, I, 694; II, 1340) ve ona dayanarak diğer kaynaklar (M. Tâhir, Sadeddin Nüzhet Ergun, Fuad Köprülü) bahsetmektedirler. Latîfî, "Likâî" maddesinde Ahmedî'nin *Yûsuf ile Züleyhâ* adlı mesnevisinden söz ederek Likâî'nin bu esere nazîre yazdığını bildirmiştir. Fakat eser şimdiye kadar ortaya çıkmadığı için araştırmacılar Ahmedî ile ilgili yazılarında onun böy-

Ahmedî *Divan*'ından ilk iki sayfa (Vatikan Ktp., Turco, nr. 196)

Ahmedî Divan'ında "muvaşşah"'a örnek olan kaside
(Süleymaniye Ktp., Hamidiye, nr. 1082, vr. 61^b)

le bir eseri ile karşılaşmadıklarını belirtmişlerdir. Son zamanlarda Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi'nce alınan yazma eserler arasında (Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Ktp., nr. 51) bir *Yûsuf u Züleyhâ* mesnevisi bulunmuştur. Bu eser üzerinde Nihat Azamat'ın yaptığı çalışma ile, bu mesnevinin yazarı Ahmedî'nin Akkoyunlu Hükümdarı Sultan Yâkub devri şairlerinden olduğu ve mesnevinin muhtemelen 883-896 (1478-1490) yılları arasında kaleme alınmış olabileceği tesbit edilmiştir (bk. AHMEDÎ, Akkoyunlu).

Osmanlı Müellifleri'nde, Ahmedî'nin, ayrıca *Esrarnâme* adında bir eser daha yazdığı kayıtlı ise de Fuad Köprülü bu eserin yazarının bir başka Ahmedî olabileceğini, kendi nüshasında gördüğü 880 olarak tesbit edilmiş telif tarihine dayanarak söylemektedir. Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Kütüphanesi'nde (nr. 16) kayıtlı *Esrarnâme*'nin aynı araştırmacının tetkiki sonucunda yine Akkoyunlu şairi Ahmedî tarafından kaleme alındığı, fakat Fuat Köprülü'nün verdiği 880 tarihi yerine 884'te (1479-80) Tebriz'de yazıldığı kesinlik kazanmıştır. Eser Feridüddin Attâr'ın *Esrarnâme* adlı eserinin tercümesi olmayıp *Muşibetnâme*'sinin bazı parçalarının tercümesidir. Böylece bu iki eserin de bir başka Ahmedî'ye ait olduğundan ar-

tık şüphe edilemez. *Halilnâme* yazarı Abdülvâsi Çelebi, mesnevisinin "Sebeb-i Nazm-ı Kitâb" bölümünde Ahmedî'nin ölümü ile yarım kalmış *Vîs ü Râmîn* adlı bir mesnevisinden bahseder ki bu mesnevi de bugün elde mevcut değildir. Bununla birlikte Ahmedî'nin *Vîs ü Râmîn* adında yarım kalmış bir mesnevisi olduğunu Abdülvâsi Çelebi'ye dayanarak söylemek mümkündür.

Ahmedî'ye atfedilen *Süleymannâme* (İA, I, 220), *Kānūn ve Şifâ Tercümesi* (Latîfî, s. 84 ve ondan naklen Âlî, Bursalı M. Tâhir ve Sadeddin Nüzhet Ergun) ve nihayet *Cengnâme* (*Keşfü'z-zunân*, I, 607) adlı eserlerin onun tarafından kaleme alınmadığı ve tercüme edilmediği anlaşılmıştır. *Cengnâme*'nin de *Çengnâme* olduğu ve Ahmedî-Dâî tarafından yazıldığı artık bilinmektedir.

BİBLİYOGRAFYA:

Ahmedî, *Cemşid ü Hurşid* (nşr. Mehmed Akalın), Ankara 1975; a.mlf., *İskendernâme* (nşr. İsmail Ünver), Ankara 1983; Sehi, *Tezkire*, s. 54-55; Aşık Çelebi, *Meşâirü's-suarâ*, vr. 39^b-40^a; Latîfî, *Tezkire*, s. 82-84; Mecdi, *Şa-kâik Tercümesi*, s. 70-71; Kınalızâde, *Tezkire*, I, 146-148; *Keşfü'z-zunân*, I, 607, 694; II, 1340, 1656; *Osmanlı Müellifleri*, II, 735; Tunca Kortantamer, *Leben und Weltbild des alt-osmanischen Dichters Ahmedî, unter besonderer Berücksichtigung seines Divans* (doktora tezi, 1973), *Islamkundliche untersuchungen*; a.mlf., "Yeni Bilgilerin Işığında Ahmedî'nin Hayatı", *EÜSBFD*, sy. 1 (1980), s. 165-166; a.mlf., "Leben und Weltbild des altosmanischen Dichters Ahmedî", *TANZ*, sy. 1 (1975), s. 33; Yaşar Akdoğan, *Ahmedî Divanı I-II: Tenzitli Metin ve Dil Hususiyetleri* (doktora tezi, 1979), İÜ Ed. Fak., Türkiye Araştırma Merkezi, T, nr. 2054; a.mlf., *Ahmedî Divanından Seçmeler*, Ankara 1988; a.mlf., *İskendernâme'den Seçmeler*, Ankara 1988; a.mlf., "Mi'rac-nâme ve Ahmedî'nin Bilinmeyen Mi'rac-nâmesi", *Osm. Ar.*, sy. IX (1989), s. 263-310; Necib Asım, "Osmanlı Tarihnuvisleri ve Müverrihleri", *TOEM*, I (1329), s. 41-52; Nihad Sâmi Banarlı, "XIV. Asır Anadolu Şairlerinden Ahmedî'nin Osmanlı Tarihi: Dâsitân-ı Tevârih-i Mülûk-i Âl-i Osmân ve Cemşid ü Hurşid Mesnevisi", *TM*, VI (1939), s. 111-176; İbrahim Kutluk, "Kültür ve Dil Tarihimizin Yeni Bir Vesikası, Attâr'ın *Esrarnâme* Tercemeleri", *TDED*, II/2 (1948), s. 125-132; Nihad M. Çetin, "Ahmedî'nin Bilinmeyen Birkaç Eseri", *TD*, sy. 3-4 (1952), s. 103-108; a.mlf., "Ahmedî'nin Mirkâtü'l-edeb'i hakkında", *TM*, XIV (1965), s. 217-230; Ali Alparslan, "Ahmedî'nin Yeni Bulunan Bir Eseri: Mirkât-ı Edeb", *a.e.*, X (1960), s. 35-40; İsmail Ünver, "Ahmedî'nin *İskendernâmesindeki* Mevlid Bölümü", *TDAY Belleten* 1977, Ankara 1978, s. 355-411; Nihat Azamat, "Yeni Bir Ahmedî ve İki Eseri: *Yûsuf u Zeliha*, *Esrarnâme* Tercümesi", *Osm.Ar.*, sy. VII-VIII (1988), s. 347-364; M. Fuad Köprülü, "Ahmedî", *IA*, I, 216-221; Orhan Şaik Gökyay, "İskender-nâme", *IA*, V/2, s. 1088-1090; G. L. Lewis, "Ahmadî", *E²* (İng.), I, 299-300.

AHMEDÎ, Akkoyunlu

(ö. 884/1480'den sonra)

Akkoyunlular zamanında
yaşayan Türk şairi.

Türk edebiyat tarihinde yakın zamana kadar varlığı bilinmeyen bu Akkoyunlu şairi yeni bulunan bir *Yûsuf u Zeliha* mesnevisinden hareketle ilim âleminde tanıtılmıştır (bk. bibl.).

Latîfî, tezkiresinde Likâ'yi anlatırken onun Ahmedî'nin *Yûsuf u Zeliha*'sına bir nazîre yazdığını söyler. Ahmedî ve Likâ'nın *Yûsuf u Zeliha*'ları bugüne kadar ele geçemediğinden Latîfî'nin bahsettiği *Yûsuf u Zeliha*'nın, XV. yüzyıl divan şairlerinden *İskendernâme* ve *Dâstân-ı Tevârih-i Mülûk-i Âl-i Osmân* yazarı Ahmedî'ye ait olabileceği kabul edilmiştir. Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Kütüphanesi'nde (yazma nr. 51) Ahmedî adına kayıtlı bulunan *Yûsuf u Zeliha*, ilk bakışta *İskendernâme* müellifi Ahmedî'ye isnat edilen eser olabileceği izlenimini uyandırmakta ise de "sebeb-i te'lif" bölümünden, Akkoyunlu hükümdarlarından Sultan Yâkub zamanında (1478-1490) kaleme alındığı anlaşılmaktadır. Bu durumda eserin 815'te (1412-13) vefat eden Ahmedî'ye ait ola-

Akkoyunlu Ahmedî'nin *Yûsuf u Zeliha* adlı eserinden bir sayfa (MÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Ktp., nr. 51, vr. 101^a)

